

Destutt de Tracy: ideologia ensimmäisenä tieteenä

Joidenkin mielestä filosofian yksi keskeinen tarkoitus on luoda uusia käsitteitä. Mikäli näin on, niin kreivi Antoine Louis Claude Destutt de Tracy (1754–1836) on ainakin tämän vuoksi paikkansa ansainnut filosofian (ja usean muunkin tieteen) historiassa. Hän konstruoi sittemmin laajalle levinneen ideologian käsitteen ja teki siitä jopa filosofiansa peruskäsitteen. Tosin hän joutui jo elinaikanaan käsittehistoriasta tutun ilmiön uhriksi: termille annettiin uusia merkitysvahteita ja pian sillä ymmärrettiin jotain aivan muuta kuin mitä sen keksijä oli tarkoittanut.

Destutt de Tracy piti vuonna 1796 *Institut National des Sciences et des Artsin* moraalisten ja poliittisten tieteiden osaston ideoiden ja aistimusten analyysin jaostossa luennon, jossa hän pohdiskeli sopivaa nimeä jaoston edustamalle tieteenalalle (luento oli osa laajaa luentosarjaa, joka julkaistiin vuonna 1798 otsikolla *Mémoire sur la faculté de penser*). Hylättyään ensin 'metafyysiikan' ja 'psykologian' hän päätyi uudisanaan ideologia (kreikan kielen termeistä *eidós* ja *logos*). Sillä hän tarkoitti ideoita koskevaa tiedettä (*science des idées*) ja vielä tarkemmin ideoiden muodostumista koskevaa tiedettä tai havainnoimisen (aistihavaintojen) ja mielikuvien tutkimista. Koska kaikki tieteet koostuvat tavalla tai toisella ideoiden keksimisestä, yhdistelemisestä ja järjestelemisestä, oli luonnollista, että ideologia oli ensimmäinen tiede, teorioiden teoria tai tieteiden tiede, josta kaikki muut tieteet juontavat juurensa. Erityisen merkittävänä 'johdannais-tieteiden' kohteina hän piti kieltä, logiikkaa, moraalialia, kasvatusta ja "taidoista tärkeintä", yhteiskunnan säätelyä. Viime mainitulla hän tarkoitti politiik-

kaa. Myöhemmissä kirjoituksissa ideologiaan kuuluivat käytännössä kaikki tieteenalat, joiden kohteista voi saada tietoa aistihavainnoilla. Ideologian ulkopuolelle rajautuivat esimerkiksi teologia, metafysiikka, alkemia ja astrologia.

Destutt de Tracy aloitti laajan ideologiaprojektinsa vuonna 1801 teoksella *Projet d'éléments d'idéologie* (toinen painos otsikolla *Éléments d'idéologie I: Idéologie proprement dite*). Tässä teoksessa hän esitti hämmennystä aiheuttaneen käsityksen, että ideologia on osa eläintiedettä. Tämä perustui siihen, että hänen mielestään ihmisen älyn ja ruumiin tutkiminen on osa luonnonhistoriaa, toisin sanoen niitä voi havainnoida ja kuvata kuten vaikkapa mineraalien ja vihannes-ten ominaisuuksia tai eläinten elämää.

Seuraavina 'ideologian aakkosista' ilmestyivät osat *Grammaire* (1803) ja *Logique* (1805). Kolmessa ensimmäisessä ideologiasarjan osassa Destutt de Tracy tarkastelee ideoiden syntyä, muotoutumista ja ilmenemismuotoja eli nykykielellä tieto-oppia ja mielen eli tietoisuuden sekä kielen filosofiaa. Poliittisten ongelmien vuoksi näiden teosten perustalle rakennetut moraalialia, taloutta ja politiikkaa käsittelevät osat ilmestyivät vasta Napoleonin kukistuttua. Sarjan neljäntenä ja viidentenä osana ilmestyi vuonna 1815 yhteisnide *Traité de la volonté et de ses effets*, jonka edellisessä osassa käsitellään poliittista taloustiedettä ja jälkimmäisessä luonnosmaisessa osassa moraalialia, passioita, tunteita ja rakkautta. Poliitiikkaan paneutuvan tekstin *Commentaire sur "l'Esprit des lois" de Montesquieu* (1819) otsikossa ei enää mainittu ideologiaa. Alkuperäiseen ideologiasarjan suunnitelmaan kuulunut fysiikkaa, geometriaa ja algebraa käsittelevä osa jäi kirjoittamatta, joskin lyhyt luonnostelma siitä sisältyy 'Logiikkaan'.

Destutt de Tracyn ympärille kerääntyi nopeasti joukko muitakin ajattelijoita, joita alettiin kutsua ideologeiksi (*idéologues*). Tämä oli tosin pikemminkin heidän poliittisten vastustajiensa käyttämä sana. Itse he käyttivät mieluummin termiä *idéologue*, ideologiaopin kannattaja. Destutt de Tracy osallistui innokkaasti politiikkaan ja oli lähes väistämättömä, että antiklerikaali ja liberaalis-tasavaltalainen valistusmies joutui hankaluuksiin Napoleonin valtakaudella. Keisari Napoleon ja rojalistinen lehdistö saivat 'ideologeista' sopivan syntipukin mitä moninaisimpiin ongelmiin. Napoleon

totesi vuonna 1812 hallituksen kokouksessa, että "ideologia, tämä perimmäisiä syitä etsivä hämähä metafysiikka, joka haluaa rakentaa perustalleen kansojen lainsäädännön sen sijaan että käyttäisi hyväkseen ihmissydämen tietoa ja historian opetusten lakeja, on syyppää kaikkiin niihin vastoinkäymisiin, jotka ovat kohdanneet kaunista Ranskaamme". Poliittisessa taistossa ideologia sai perin negatiivisen sävyn ja siitä tuli kaikenlaisen hämähän ja sekavan ajattelun sekä kelvottoman abstraktin teoretisoinnin vertauskuva, ja ideologit leimattiin edesvastoittomiksi poliittisiksi lurjuksiksi. Kokeellisen menetelmän ja eksaktin kielenkäytön kannattajasta sekä varman ja luotettavan tiedon etsijästä oli tullut 'metafyysikko'.

Valistushenkisissä piireissä Destutt de Tracy menestyi kuitenkin omana aikanaan erinomaisesti. Hänen teoksiaan käännettiin useille eurooppalaisille sivistyskielille. Italiaksi ja espanjaksi ilmestyi hänen koko keskeinen tuotantonsa. Yhdysvalloissa Thomas Jefferson oli innokas 'ideologisti' ja hänen valvonnassaan englanninnettiin ideologiasarjasta poliittista taloustiedettä käsittelevä osa sekä Montesquieu-kommentari (saatavilla verkossa osoitteessa www.econlib.org/library/Tracy/ddtMSLo.html); Destutt de Tracyn alkuperäistuotannosta suurin osa on luettavissa Ranskan kansalliskirjaston verkkosivuilta osoitteessa gallica.bnf.fr). Myöhemmin Destutt de Tracyn sensualistista ajattelua ei ole yleensä mainittu filosofian historioissa kuin korkeintaan alaviiteta-solla. Lähinnä hänestä ovat olleet kiinnostuneita aatehistorioitsijat. Parina viime vuosikymmenenä Destutt de Tracy on ollut selvässä nousussa liberaalin talous- ja yhteiskuntateorian edelläkävijänä, koska hän kehitteli hyödyn periaatteelle rakentuvaa talouden ja politiikan teoriaa ja korosti yksilön vapautta, edustuksellisia instituutioita ja laillisuusperiaatetta. Parhaiten hänen yhteiskuntakäsitystään kuvaa ehkä termi *commerce*, joka tarkoittaa sekä kaupankäyntiä että kanssakäymistä ja seurustelua. Yhteiskunnallisen kehityksen pahimpana esteenä hän ei pitänyt niinkään esimerkiksi yhteiskunnallista eriarvoisuutta vaan ennakkoluuloja ja tietämättömyyttä. Kunnan valistusmiehen tavoin hänen mielestään oppineiden luokan tehtävänä oli niiden kitkeminen. Nykyisinhän meillä on heidän tilallaan 'asiantuntijat' ja 'konsultit', jotka puheisaan kauhistelevat valistuksen 'projektia', mutta toimivat usein kuten ideologit.